

bodo morale tudi banke v prihodnosti razumeti svojo širšo družbeno vlogo in prispevati svoj delež k »solidarizaciji« prostora, v katerem živimo. Omenjeno delo vsekakor prispeva k širšemu razumevanju tega, kar bi lahko opredelili kot »ekonomijo ravnovesja«. Knjiga, ki je prva celovita predstavitev bančništva pri nas, je najprej namenjena strokovni javnosti s tega področja, obenem pa lahko služi vsakomur, ki ga zanima delovanje bančnega sistema.

Daniel Popović

**Daniel Cohen: Tri predavanja o postindustrijski družbi.
Ljubljana: Založba Sophia (Zbirka Teorija), 2011.
156 strani, (ISBN 978-961-6768-28-3), 15,80 evra**

Knjiga treh predavanj Daniela Cohena o postindustrijski družbi na Collège de France oktobra 2005 je prvo delo tega francoskega ekonomista, ki je prevedeno v slovenski jezik.

Cohen v uvodnem delu poda široko definicijo postindustrijske družbe, pri čemer izhaja iz konceptov družbe storitev in informacijske družbe. Čeprav v družbi storitev »postane surovina, ki jo obdeluje človek, on sam« (str. xiii), avtor opozarja, da se terciarizirano gospodarstvo še zdaleč ni znebilo predmetov. Ker izhaja iz pozicije Zahoda pa tudi Evrope, ignorira dejstvo, da del industrijske proizvodnje dejansko ne izginja, temveč se zgolj seli v tretji svet, ki se šele industrializira. Nova ekonomija prinaša radikalno spremembo stare ekonomske paradigme, kot sta jo opisovala Adam Smith in Karl Marx. »Tovarne, ki ne potrebujejo delavcev« (str. 25) so prikaz tega paradigmatkega preloma. Cohen v nasprotju z Marxovo interpretacijo kapitalizma zagovarja stališče, da se kapitalizem v vsakem stoletju kaže na poseben način. V družbi znanja, kot jo poimenuje Daniel Bell, je namreč draga zasnova produkta, in ne njegova proizvodnja. Dober – čeprav pretiran – primer, ki ga izpostavi Cohen, je avtomobilsko podjetje Volkswagen, kjer »večino dela opravijo drugi proizvajalci, nemško podjetje pa le tisto, kar zna najbolje: nalepiti znak VW na sprednjo stran avtomobila« (str. xvi).

Cohenovo delo je strukturirano v tri poglavja. V prvem so predstavljeni razlogi za zaton industrijske družbe, v drugem so podrobneje obravnavani učinki globalizacije na industrijsko družbo, medtem ko avtor v tretjem poglavju neuspešnost regulacije postindustrijske družbe interpretira kot paradoks medsebojnega oddaljevanja socialnih modelov kljub potencialu skupnega soočanja s sodobnimi izzivi.

V prvem poglavju kot razlog za upehanje industrijske družbe navaja velike, tesno prepletene prelome: tretja industrijska revolucija konec 20. stoletja, nov način razumevanja človeškega dela, kulturna revolucija maja 1968, prevlada financ v 1980. letih in globalizacija. Pri predstavitvi tehnološke revolucije izhaja iz značilnosti revolucij po Schumpetru. Izpostavi tudi *general purpose technology*, večnamensko tehnologijo, ki presega prvotne zamisli iznajditeljev. Avtor nadaljuje z orisom toyotističnih načel organizacije dela, po katerih je odgovornost prenesena na večopravilnega delavca, medtem ko je produkcija prilagojena uporabniku. Kot pravi Cohen, je z vidika delavca stranka postala »osrednja figura njihove eksistence in v njihovih očeh tudi tisti, ki resnično deli ukaze« (str. xiv). Avtor poudarja, da informacijska revolucija ni – kot pretekle revolucije – energetska revolucija, temveč revolucija informacije in organizacije. Če je Ford izjavil, da se od delavcev »ne sme pričakovati, da bodo znali brati, pisati in govoriti angleško« (str. 16), je kasneje šolski sistem zrušil temelje fordizma. Čeprav so študentje maja 1968 zavrnili hierarhično družbo, se je družba »naučila zaposliti uporno mladino, ki pa je bila v nasprotju z delavci izobražena« (str. 18). Tudi borza si je s finančno revolucijo izborila moč nad upravljanjem podjetij. Delničarji so vodenje podjetij prepustili menedžerjem, ki tako niso več

del razreda zaposlenih. Presenetljiva je Cohenova ugotovitev, da sedanja globalizacija zaostaja za globalizacijo 19. stoletja, saj je izvoz prihrankov bistveno manjši, medtem ko priseljenci predstavljajo zgolj tri odstotke svetovnega prebivalstva, tj. trikrat manj kot leta 1913.

Besedilo v drugem delu skuša pojasniti, zakaj je večina revnih držav leta 1975 izbrala planski model namesto tržnega. Odgovor išče v skupni izkušnji držav, ki so s prvo globalizacijo spoznale, da je mednarodna trgovina »neenakopravna v svojih učinkih« (str. 28). Ko se je politika protekcionizma revnih držav končala, so te ponovno pristale na mednarodno delitev dela. Vrnitev k svetovni trgovini Cohen interpretira z Davidom Ricardom in Adamom Smithom, med katerima vzpostavi preprosto vzporednico. Oba sta zagovarjala prednost proste trgovine, saj trg sili posameznika/narod v specializacijo za določeno nalogo, ki jo v primerjavi z drugimi nalogami opravlja najbolje. Pri tem Cohen, ki daje prednost Smithu, izpostavi šibkost Ricardove teorije. Meni, da je rezultat trgovine med bogato in revno regijo nujno polarizacija na uspešno središče in revno periferijo. Ko zapiše, da »središče ni bogato zato, ker bi bilo specializirano, ampak zato, ker ustvarja ugodne pogoje za specializacijo vsakega izmed svojih členov« (str. 38), jasno nakaže asimetričnost med večopravilnimi središči ter ultraspecializiranimi in posledično ranljivimi revnimi regijami. Posledice take delitve, ki bogatim omogoča prilaščanje segmentov največjega profita, ponazori na primerih igračk Barbie in tekaških copat Nike. Posebnost sedanje globalizacije je, da je vsakdo lahko gledalec sveta, v katerem pa ne more sodelovati kot aktivni igralec. Zato Cohen napoveduje zaostritev globalnih izzivov s poudarkom na ekoloških problemih ter ogromnim neravnovesjem med bogatimi in revnimi.

V tretjem poglavju avtor izhaja iz predpostavke, da ima Evropa težave z definiranjem svojega novega socialnega modela. Evropska trgovina je namreč v primerjavi s svetovno horizontalna, saj sledi staremu, industrijskemu modelu. Kot pravi Cohen, so evropski produkti dragi, medtem ko so ameriški proizvodi inovativni. Podjetja, kot so Microsoft, Yahoo in Google, imajo tako prevladujoč položaj, ki je evropskim konkurentom nedosegljiv. Nova ekonomija namreč ne dopušča konkurence v pravem pomenu besede. Avtor izpostavi jasno korelacijo med nasprotjema plačljivo – brezplačno in zasebno – javno. Če so za zasebno značilni ustvarjanje monopolov, tekmovalnost in plačljivost produktov, sta značilnost javnega sodelovanje in brezplačnost. Zato preferira drugo možnost, ki spodbuja ustvarjanje inovacij.

Cohen razlikuje med anglo-ameriškim, skandinavskim, celinskim in sredozemskim kapitalizmom, pri čemer se zaveda nevarnosti umestitve katerekoli države v tak model. Skozi celo delo posebno pozornost posveča Franciji. Ko recimo izhaja iz treh načinov razmišljanja o svobodi (Anglija, Nemčija in Francija), kot jih je zastavil Iribarne, jih povezuje s tremi načini obstoječega sprejemanja družbene solidarnosti. Pri tem ugotavlja, da je francoska definicija svobode bolj kompleksna in protislovna kakor druge, ker izhaja iz nekompatibilnosti klerikalnega in aristokratskega sistema vrednot. V tem kontekstu avtor razpravlja tudi o tistega leta aktualni krizi francoskih predmestij, katerih skupna značilnost je patološko visoka stopnja mladih brezposelnih.

Daniel Cohen sklene, da tovarna, ki se prazni, ni več mesto socialne mešanosti, kar velja tudi za življenje zunaj delovnega mesta. To nagnjenosti k socialni endogamiji obrazloži s teorijo selektivnih partnerstev. Pri tem sooči asimetrično partnerstvo (pravilo delitve virov) s simetričnim (pravilo enakosti). Industrijsko družbo tako označi kot asimetrično partnerstvo med bolj in manj premožnimi, medtem ko je postindustrijski družbi lastna logika selektivnih, tj. simetričnih partnerstev. Avtor, izhajajoč iz Alaina Touraina, ugotavlja, da se je politična oblast sprva povezala z gospodarstvom, nato se je gospodarska sfera odcepila od politične, po katastrofi ekonomskega liberalizma pa se je zavezništvo gospodarstva in socialnega izrazilo v družbeni solidarnosti. Danes se družbeno in ekonomsko ločujeta. Cohen nasprotuje Tourainovi napovedi smrti socialnega, ker »socialno še vedno živi, celo bolj kot kadarkoli« (str. 84). Obenem protislovno zapiše, da se socialno duši, ker je prepuščeno samo sebi. Pogosto poudari tudi, da solidarnosti, ki je bila vpeta v bistvo industrijskega podjetja, danes ni več. Zato sklene, da je

treba zgraditi »socialno infrastrukturo, ki bo pomagala osebam in državam, da živijo usodo, ki je vredna njihovih pričakovanj« (str. 86).

Če namenoma ignoriramo spremno besedilo, ki ga je za konec knjige spisal Branko Bembič, ugotovimo, da so Cohenova predavanja o postindustrijski družbi skoncentrirana na vsega šestinosemdeset strani. To kratko delo, ki je namenjeno predvsem zainteresirani strokovni in znanstveni javnosti, je podano na način, ki je razumljiv vsakomur, pri čemer pa ne vsiljuje redukcionističnih interpretacij.

Cohenovemu besedilu, ki ponudi zares odlično refleksijo pretekle in obstoječe družbeno-ekonomske realnosti, lahko poleg zanemarljivih protislovij v grobem očitamo zgolj dvoje: idealiziranje industrijske družbe in manko ponudbe alternativ. Prvič, laik bi namreč ob prebiranju knjige lahko prevzel zgrešeno prepričanje, da industrijska družba ni imela svojih pomanjkljivosti. Drugič, čeprav avtor poziva h konstituiranju novih socialnih struktur v družbi brez delavcev, dejansko ne predstavi nikakršnih konkretnih alternativ. V redkih primerih celo tolerira status quo. Meni recimo, da je francoska brezposelnost mladih »vsaj do neke meje vendarle družbeno sprejemljiva, preprosto zato, ker bodo avtsajderji slej ali prej postali insajderji. Vsi mladi bodo odrasli in si s tem priborili enak status« (str. 74). Res? Kljub temu je knjiga *Tri predavanja o postindustrijski družbi* čtivo, ki je resnično vredno branja.